

УДК 81'25

О. О. Шевченко

ПЕРЕКЛАД ЯК ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС

XX та XXI ст. – це століття контактів і перекладів, які прокладають мости взаєморозуміння між прірвою різних цивілізацій. Прагнення до взаєморозуміння сприяє актуальності перекладу, який у новій лінгвістичній науці – перекладознавстві – традиційно розглядають як процес та його результат. Переклад як процес полягає у творчому відтворенні оригіналу (оригінального тексту, чи ОТ) засобами іншої мови, результатом чого стає паралельний перекладений текст (ПТ) [1, с. 60 – 61].

За останні роки у сучасному мовознавстві склалося п'ять основних концепцій мови (герменевтична, філологічна, лінгвістична, структуральна та прагматична), які висловлюють єдиний об'єкт дослідження – мову (як мовну діяльність). Розглядаючи співвідношення цих концепцій із перекладознавством, зазначимо, що філологічний підхід вивчає мову як матеріал до текстів, які треба проаналізувати, перекласти та прокоментувати. Отже, це значною мірою стосується досліджень таких важливих категорій, як оригінальний та перекладний текст [1, с. 61 – 62]. Літературний твір (як і будь-який оригінальний текст) складає собою цілісну систему мовних елементів, які структурно укладені у висловлювання так, щоб виконати певні функції (наміри автора). Літературний твір інколи стикається із значними перешкодами на шляху до свого читача, якщо цей читач є носієм іншої мовної системи, ніж автор твору. На допомогу приходять переклад, вид творчості, який посідає особливе місце у літературному процесі. Адже, через творчі наміри автора переломлюються й функції узагальнення (функції мови, тексту та суспільної комунікації), що створює їх складний, проте цілісний комплекс. У такий спосіб отриманий авторський текст становить певну цілісність форми, змісту та авторських задумів [2, с. 145 – 147].

Метою цієї статті виступає дослідження перекладу та моделей перекладу як творчого процесу.

Даній тематиці приділяється велика увага різних як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а саме: Г. Кочур, Ю. Лісняк, М. Лукаш, А. Перепадя, О. Сенюк, І. Стешенко, Б. Тен, В. Шовкун та ін [2, с. 145 – 157].

На сам перед хотілось б зауважити, що перекладач має розв'язати низки творчих завдань – він має в ПТ зберегти інформацію (зміст, засоби образності, колорит, ритм і т. п.), її форму (композицію, стиль) й авторські інтенції (у т. ч. і приховані), що проводиться на певній основі (моделі). Переклад (як творчий процес) полягає у знаходженні відповідностей між різнотипними категоріями тексту оригіналу та

перекладу [3, с. 158 – 159]. Враховуючи складну системно-структурну організацію оригінального та перекладеного тексту (ОТ та ПТ), цей процес, перебіг якого внаслідок недослідженості на корі головного мозку має лише гіпотетичний характер, описується на різних логічних основах, які звично позначають терміном „моделі”. Іншими словами, моделі перекладу – це загалом умовний опис низки послідовних ментальних операцій над мовними одиницями, виконуючи які перекладач мав би здійснити переклад оригіналу [3, с. 161]. Завдання моделей полягають у тому, щоб уявити процес перекладу в цілому, встановити його алгоритм, указати загальний напрямок думки перекладача і послідовні етапи переходу оригіналу від тексту оригіналу до перекладу. У перекладознавстві склалися такі моделі перекладу як: ситуативна, семантична, психолінгвістична, трансформаційна, комунікативна, інформативна [4, с. 516].

Ситуативна модель (М. Веннером, В. Гак, Дж. Кетфорд, М. Снел Горнбі та ін.). В основі моделі лежить визнання співвіднесеності мовних одиниць оригіналу та перекладу з фактами оточуючої дійсності (референтами та денотатами), єдиними для всього людства. На цій основі переклад виступає процесом заміни (субституції) матеріальних знаків денотатів (= слів) в одній мові на знаки іншої мови, які відповідають тим же денотатам. При відсутності денотата у мові перекладу перекладач має застосувати компенсаційні перекладознавчі прийоми й засоби. Саме вона оптимально пояснює переклад як відтворення денотатів за допомогою зміни мовних форм. Продавець при появі покупця перепитує: „*Sie wünschen?*”, переклад якого здійснюється не еквівалентним „Ви (шо) бажаєте?”, а адекватним: „Чим можу послужити?”. Ситуативна модель наближається до дійсності, певною мірою спрощуючи її. Вона, однак, не розкриває основного механізму переходу від тексту оригіналу до тексту перекладу і не може пояснити багатоваріантність перекладу одного і того ж фрагменту оригіналу [4, с. 518 – 519].

Трансформаційна модель (Е. Еттінгер, Ю. Розенцвейг Р. Якобсон), що виникла під впливом ідей трансформаційної граматики (Z. Harris, N. Chomsky), базується на перетворенні (трансформації) синтаксичних структур ОТ у структури ПТ. Ці перетворення описуються в двох концепціях. За першою концепцією сутність перекладу полягає у відборі за певними „способами перекладу” відповідних одиниць ПТ, які з одиницями ОТ належать до єдиного трансформаційно-перекладацького комплексу. Перекладач, на думку представників другої концепції, мінімізує вихідні структури саме в глибинні ядерні структури, що збігаються для різних мов за спільністю логіко-синтаксичних зв'язків і відповідної їм лексики. Саме вони й за певними етапами (при врахуванні мовленнєвої ситуації: пресупозиції висловлювань) заміщуються адекватними структурами мови перекладу. Наслідком цього постає текст перекладу, який за відтвореними структурами відповідає оригіналу [3, с. 163 – 165].

Семантична, чи змістова модель (Л. С. Бархударов, І. А. Мельчук, Я. В. Рецкер, А. В. Федоров та ін.), що ґрунтується на компонентному аналізі (М. Бірвіш, Й. Кац та ін.), проявляються у двох основних концепціях. За цією моделлю переклад зводиться до аналізу плану предметно-логічного й експресивно-стилістичного змісту (концепція 1) чи, враховуючи здобутки трансформаційного підходу, до аналізу глибинних смислів як змістових категорій генеративної семантики (концепція 2). Внаслідок цього визначаються елементарні смислові, стилістичні та інші характеристики, чи семи змісту, яким при синтезі перекладного тексту знаходять відповідники у мові перекладу. Іншими словами, ця модель полягає у визначенні всіх змістових елементів оригіналу та заміні їх при перекладі. Чим більше збігів елементарних смислів у мовах оригіналу, тим адекватнішим є переклад (та навпаки) [4, с. 520].

За комунікативною моделлю (В. Віллс, О. Каде, Л. К. Латишев та А. Найберт), прагматичні основи дослідження якої заклала Лейпцізька школа (О. Каде, А. Нойберт), процес перекладу розглядається як акт двомовної комунікації, що ґрунтується на обміні закодованою інформацією через певні інформаційні (письмові чи усні) канали зв'язку між „передавачем” та „отримувачем”. Проблема перекладу зводиться до проблеми зміни кодів [3, с. 166 – 167].

Згідно інформативній моделі (В. С. Виноградов, Р. Миньяр-Белоручев та ін.) текст та його основна одиниця – слово – є носіями різноманітної інформації, яку рецептор (перекладач) має сприйняти та осмислити в повному обсязі, тобто з усіма її смисловими, стилістичними, ситуативними, естетичними та іншими фоновими особливостями. Основою перекодування є відтворення змісту думки, тобто інформації. Тому, на думку прихильників цієї концепції, процес перекладу ґрунтується на інтелектуальних характеристиках відправника (автора) та отримувача (перекладача), своєрідності культур і бачення світу, властивого двом мовним спільнотам, а також на ситуативних і комунікативних умовах породження вихідного тексту. За Р. Миньяр-Белоручевим, слова, що декодуються, несуть певну інформацію, відтворити інваріант якої (а не перетворити структуру) – головне завдання перекладача. Прибічники цієї моделі рекомендують навіть запроваджувати коефіцієнт інформативності, який показуватиме її небажані втрати [4, с. 521 – 522].

Таке розуміння усуває проблеми багатопланового змістового напо-внення (у т. ч. й асоціацій) при перекладі, що суттєво покращує семантичну модель, не заперечує комунікативного призначення інформації, проте залишає поза увагою перекладознавців сам трансформаційний механізм перекладу.

На цій основі визначаємо цілісну модель перекладу. Переклад – це відтворення форми твору (композиційних ситуацій ОТ) через адекватну передачу основної інформації (як інваріантної, так і необхідної фонові)

та її герменевтичних функцій (які виражаються через стиль твору) за допомогою адекватного перетворення мовних структур і значень (смислів) на відповідних (між-)мовних рівнях засобами іншої мови. У такий спосіб переклад як творчий процес дозволяє наблизитися до оригіналу, що й здійснюється на певних рівнях (у т. ч. і проміжних міжрівнях) за допомогою належних засобів, способів і прийомів [4, с. 523 – 524].

Перспективами подальшого дослідження даної проблематики можна вважати більш детальніший розгляд індивідуального стилю перекладача та співвідношення концепцій мовознавства із моделями перекладу.

Список використаної літератури

1. Лімборський І. В. Літературознавча компаративістика і художній переклад за доби глобалізації: сучасний стан, дискусії і проблеми / І. В. Лімборський // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – №10. – С. 60 – 62. **2. Огуй О. Д.** Лінгвістика та перекладознавство: Мовні концепції та способи (прийоми) перекладу / О. Д. Огуй, О. Я. Івасюк // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Вип. 165 – 166: Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 145 – 157. **3. Івасюк О. Я.** Рівні перетворення тексту та засоби досягнення адекватності при перекладі / О. Я. Івасюк, О. Д. Огуй // Наук. вісн. Чернівецького ун-ту. Вип. 156 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 158 – 168. **4. Кияк Т. Р.** Теорія та практика перекладу (німецька мова): Підруч. для студ. ВНЗ / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 592 с.

Шевченко О. О. Переклад як творчий процес

Дана стаття досліджує переклад як процес, який полягає у творчому відтворенні оригіналу засобами іншої мови, результатом якого стає паралельний перекладений текст. Підкреслює важливу функцію перекладу, а саме, відтворення форми твору через адекватну передачу основної інформації та за допомогою адекватного перетворення мовних структур і значень на відповідних (між-) мовних рівнях засобами іншої мови. Що призводить до наближення перекладу оригіналу як творчого процесу, який здійснюється на певних рівнях за допомогою належних засобів, способів і прийомів. Приділяється увага моделям перекладу, які допомагають уявити процес перекладу в цілому, встановити його алгоритм, указати загальний напрямок думки перекладача і послідовні етапи переходу оригіналу від тексту оригіналу до перекладу. У перекладознавстві склалися такі моделі перекладу як: ситуативна, семантична, психолінгвістична, трансформаційна, комунікативна, інформативна, які, враховуючи складну системно-структурну організацію оригінального та перекладеного тексту, описуються на різних логічних основах. Також на прикладі філологічного підходу

береться до уваги літературний текст (як будь-який текст оригіналу), який треба проаналізувати, перекласти та прокоментувати. Для розуміння читачем літературного твору, написаного іншою мовою, необхідний переклад, вид творчості, спосіб найкраще зрозуміти авторські наміри тексту оригіналу.

Ключові слова: моделі перекладу, оригінальний текст, переклад, творчі наміри автора, творчий процес.

Шевченко О. А. Перевод как творческий процесс

Данная статья исследует перевод как процесс, который заключается в творческом воспроизведении оригинала средствами другого языка, результатом которого становится параллельный переведенный текст. Подчеркивает важную функцию перевода, а именно, воспроизведение формы произведения через адекватную передачу основной информации, с помощью адекватного преобразования языковых структур и значений на соответствующих (меж-) языковых уровнях средствами другого языка. Что в свою очередь приводит к приближению перевода к оригиналу как творческому процессу, который осуществляется на определенных уровнях с помощью необходимых средств, способов и приемов. Уделяется внимание моделям перевода, которые помогают представить процесс перевода в целом, установить его алгоритм, указать общее направление мысли переводчика и последовательные этапы перехода оригинала от текста оригинала к переводу. В переводоведении сложились такие модели перевода как: ситуативная, семантическая, психолингвистическая, трансформационный, коммуникативная, информативная, которые, учитывая сложную системно-структурную организацию оригинального и переведенного текста, описываются на различных логических основаниях. Также на примере филологического подхода учитывается литературный текст (как любой текст оригинала), который нужно проанализировать, перевести и прокомментировать. Для понимания читателем литературного произведения, написанного на другом языке, необходим перевод, вид творчества, способ лучше понять авторские намерения текста оригинала.

Ключевые слова: модели перевода, оригинальный текст, перевод, творческие намерения автора, творческий процесс.

Shevchenko O. A. Translation as a creative process

The article investigates translation as a process that lies in creative reproduction of the source text with the help of means of another language; the result of which is a parallel target text. This article emphasizes on the important role of translation which is rendering of the text form through an adequate information transfer and with the help of an adequate transformation of language structures and meanings on the relevant (inter)lingual levels with the help of the means of another language. As a result the source text

translation becomes closer to a creative process that occurs on the certain levels with the help of appropriate means ways and methods. The article pays attention to translation models that help imagine the translation process in a whole, state its algorithm, the translator's point of view and sequent stages from the source text to the target one. There are such translation models in translation studies as: situational, semantic, psycholinguistic, transformational, communicative and informative. Various logical fundamentals are described, taking into consideration the complicated system and structural organization of the source and the target texts. Taking philological approach as an example and examining correlation of linguistic concepts to translation studies, a literary text needs to be analyzed, translated and commented. Translation as a type of creativity and the way to understand the author's intentions better is necessary for readers of a literary text.

Key words: translation models, source text, translation, author's creative intentions, creativity process.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Скляр Н. В.